

Polska Akademia Umiejętności
Komisja PAU do Oceny Podręczników Szkolnych
zaprasza do udziału w sympozjum



Edukacja – czas na zmiany

Część II: Nauki humanistyczne

we wtorek 22 października 2024 r. w godz. 11:00–16:30,
Sala im. Karoliny Lanckorońskiej
w siedzibie PAU w Krakowie przy ul. Sławkowskiej 17
i *online* na platformie zoom.

Program sympozjum

11:00–13:30 sesja pierwsza

- ☞ ANDRZEJ BIAŁAS (POLSKA AKADEMIA UMIEJĘTNOŚCI), *Słowo wstępne.*
- ☞ ANNA JANUS-SITARZ (UNIwersYTET JagIELLOŃSKI), *Kilkadziesiąt lat sporów o kanon lektur obowiązkowych. Jakie wnioski przed kolejną reformą edukacji?*
- ☞ DANUTA KRZYŻYK, HELENA SYNOWIEC (UNIwersYTET ŚLĄSKI W KATOWICACH), *Edukacja językowa wobec stanu polszczyzny młodego pokolenia.*
- ☞ WIKTOR DARASZ, KRYSZYNA KOWALIK, *Terminologia gramatyczna (lingwistyczna) w podręcznikach do nauki języka polskiego w szkołach ponadpodstawowych.*
- ☞ KRZYSZTOF BIEDRZYCKI (UNIwersYTET JagIELLOŃSKI), *Język polski w kontekście celów dydaktycznych szkoły.*
- ☞ JADWIGA KOWALIKOWA (UNIwersYTET JagIELLOŃSKI), *Jaka edukacja? Refleksje z punktu widzenia polonisty.*
- ☞ JADWIGA KOWALIKOWA (UNIwersYTET JagIELLOŃSKI), *Profesor Zenon Uryga – dydaktyk literatury polskiej i języka polskiego, wszechstronny, kompletny i otwarty.*
- ☞ Dyskusja.

13:30–14:30 Przerwa.

14:30–16:30 sesja druga

- ☞ KAROL SANOJCA (UNIwersYTET WROCLAWSKI), *Nauczanie historii w strukturalnych reformach oświatowych w Polsce (1918–2024).*
- ☞ MAREK BIAŁOKUR (UNIwersYTET OPOLSKI, INSTYTUT ŚLĄSKI, III LO W OPOLU), *Potrzeba kanonu w nauczaniu historii.*
- ☞ ZDZISŁAW BEDNAREK (V LO W KRAKOWIE), *Egzamin maturalny z historii. Z problemów praktyki nauczycielskiej.*
- ☞ RAFAŁ KOBYLEC (V LO W KRAKOWIE), *Dydaktyka historii na XXI Powszechnym Zjeździe Historyków w 2024 r.* (komunikat).
- ☞ Dyskusja i zakończenie sympozjum.

Komitet organizacyjny sympozjum: Barbara Płytycz, Karol Sanojca, Maria Stinia, Jerzy Szczepański.

Osoby zainteresowane udziałem online w sympozjum na platformie zoom prosimy o przesłanie zgłoszenia na adres podreczniki.szkolne@pau.krakow.pl do piątku 18 października 2024 r.

Abstrakty wystąpień

ANNA JANUS-SITARZ (UNIwersytet Jagielloński), *Kilkadziesiąt lat sporów o kanon lektur obowiązkowych. Jakie wnioski przed kolejną reformą edukacji?*

Przyglądając się temu, co w polskiej edukacji działo się przez ostatnie kilkadziesiąt lat, można zaobserwować charakterystyczne tendencje w zmianach programowych, regularnie powtarzające się spory o te same kwestie, o uwikłania polityczne i ich konsekwencje.

Spojrzenie na dydaktyczną przeszłość pozwala odpowiedzieć na istotne pytania: Jaki charakter miały zmiany w programach nauczania języka polskiego od reform oświaty w czasach PRL-u po XXI wiek? Jaki był i jest związek między kanonem szkolnym a upolitycznieniem oświaty? Na czym polegały zabiegi ograniczające bądź poszerzające wolność nauczyciela „gospodarza programu” (Z. Uryga)? Czy nauczycielom potrzebna jest wolność wyboru lektur? W jakim stopniu wnioski z debat wokół poprzednich reform zostaną wykorzystane w pracach nad kolejną reformą programową w zakresie edukacji polonistycznej?

Odpowiedzi na te pytania wpisują się w obecne dyskusje o programach i filozofii edukacji, prowadzone m.in. na Kongresach Dydaktyki Polonistycznej, a także na spotkaniach z MEN, które zostaną zrelacjonowane w moim wystąpieniu.

DANUTA KRZYŻYK, HELENA SYNOWIEC (UNIwersytet Śląski w Katowicach), *Edukacja językowa wobec stanu polszczyzny młodego pokolenia.*

W referacie, odwołując się do badań nad kompetencją językową dzieci i młodzieży oraz nad sytuacją języka ojczystego we współczesnej szkole, wysuwamy postulaty, dotyczące docenienia języka polskiego (zwłaszcza kształcenia sprawności językowej) w edukacji szkolnej. Wskazujemy na potrzebę wyeliminowania rozbieżności między deklarowanymi w „Podstawie programowej” celami nauczania języka polskiego a praktyką szkolną. Podkreślamy konieczność stworzenia w szkołach dobrych warunków do rozwijania umiejętności językowych. Zwracamy ponadto uwagę na poziom przygotowania językoznawczego i dydaktycznego polonistów oraz nauczycieli wszystkich przedmiotów w zakresie

kultury języka. Sprawność językowa uczniów jest bowiem umiejętnością ponadprzedmiotową, częścią składową ogólnego wykształcenia. Uważamy, że podjęcie wielokierunkowych działań może zapobiec dalszemu obniżaniu się poziomowi polszczyzny.

WIKTOR DARASZ, KRYSZYNA KOWALIK, *Terminologia gramatyczna (lingwistyczna) w podręcznikach do nauki języka polskiego w szkołach ponadpodstawowych.*

Charakterystycznym rysem współczesnej polszczyzny, zwłaszcza w ostatnim ćwierćwieczu, jest jej terminologizacja, wzrost użycia terminów specjalistycznych mających zapewnić precyzję wypowiedzi. Zjawisko to obserwuje się w różnych stylach funkcjonalnych i różnych typach publikacji. Dotyczy to także dyskursu szkolnego. Problem języka podręczników, w tym stosowanej terminologii, niejednokrotnie był przedmiotem odrębnych publikacji (por. np. Tokarski 1966, Szarugiewicz 1986, Kawka 1999, Kowalikowa 2013, Krzyżyk, Synowiec 2012, 2023 i in.). O wzroście występowania w tekstach dydaktycznych do nauki języka polskiego nomenklatury gramatycznej dowodzą też liczne, coraz to obszerniejsze słowniki, leksykony, encyklopedie i inne kompendia adresowane do szkolnego odbiorcy, obejmujące bądź ogół terminów, bądź sprofilowane tematycznie ich wybory. (Kowalik, Darasz 2023). Celem referatu jest refleksja dotycząca terminologii przewidzianej przez podstawę programową w zakresie nauki o języku polskim i strategii jej wprowadzania do podręczników aktualnie używanych na poszczególnych etapach edukacji w szkołach ponadpodstawowych.

Darasz W., Kowalik K., 2023, *Szkolne słowniki polskiej terminologii gramatycznej (lingwistycznej) w pięćdziesięciolecie 1970–2020*, „Opinie Edukacyjne PAU. Prace Komisji PAU do Oceny Podręczników Szkolnych”, t. XIX–XX, s. 15–36.

Kawka M., 1999, *Dyskurs szkolny – zagadnienia języka*, Kraków.

Kowalikowa J., 2013, *Jak się mówi i pisze w szkole? Szkic do pejzażu dydaktycznego szkolnych odmian języka*, [w:] *Odmiany polszczyzny w szkole. Teoria i praktyka*, red. H. Synowiec przy współudziale M. Kubarek, Katowice, s. 9–23.

Krzyżyk D., Synowiec H., 2012, *Podręcznik szkolny – pomoc czy przeszkoda w opanowaniu przez uczniów wiedzy i umiejętności*, [w:] *Oblicza polszczyzny*, red. A. Markowski, R. Pawelec, Warszawa.

Krzyżyk D., Synowiec H., 2023, *Język podręczników szkolnych w kontekście ich funkcji dydaktycznych*, Warszawa.

Szarugiewicz P., 1986, *Schemat definicji pojęć i terminów gramatycznych w podręcznikach szkolnych do nauki o języku*, [w:] *Schemat w kształceniu literackim i językowym*, red. H. Wiśniewska, Lublin, s. 305–312.

Tokarski J., 1966, *Gramatyka w szkole*, Warszawa.

KRZYSZTOF BIEDRZYCKI (UNIWERSYTET JAGIELLOŃSKI), *Język polski w kontekście celów dydaktycznych szkoły*.

Refleksja o celach dydaktycznych powinna obejmować całą edukację, gdyż skupianie się na celach przedmiotowych sprawia, że następuje dezintegracja nauczania, dla ucznia każdy przedmiot jest odrębny, nie łączy się lub w nikłym stopniu łączy się z pozostałymi. Tymczasem różnice dotyczą specyfiki metodologii i obiektu badań, w konsekwencji specyficznych umiejętności i opisu pewnego wycinka rzeczywistości, nie powinny one jednak przysłaniać jedności wiedzy i spójności wychowania ucznia. Humanistyka, w tym język polski jako przedmiot, skupiają się na kompetencjach rozumienia i tworzenia kultury, tekstów, dziejów, a więc świata ludzkiego. To nie znaczy, że jest oddzielona od świata pozaludzkiego. Podejmowana przez nią refleksja powinna obejmować całość kontekstu, w którym funkcjonuje człowiek. Jedność dydaktyki ma powodować, że uczeń będzie postrzegał swoje miejsce w rzeczywistości w różnych aspektach i perspektywach. Równocześnie będzie opanowywał umiejętności pokrewne, które w przypadkach różnych przedmiotów przybierają inny kształt, ale ich wspólnota polega na odwadze i dyscyplinie myślenia: interpretację (tekstów, faktów), rozumowanie, argumentowanie, krytykę źródeł, naukową weryfikację danych itd. Przedmiot język polski służy wyrobieniu sprawności komunikowania się, ale też rozwijaniu wrażliwości estetycznej, etycznej, społecznej, empatii, czemu powinna służyć lektura, a w konsekwencji uczestnictwo w kulturze. To nie tylko przygotowanie ucznia do poznawania świata (które w przeważającej mierze odbywa się przy pomocy opisu, a więc

języka), ale i do otwarcia go na nowe doświadczenia.

JADWIGA KOWALIKOWA (UNIWERSYTET JAGIELLOŃSKI), *Jaka edukacja? Refleksje z punktu widzenia polonisty*.

Temat sygnalizowany w tytule został rozwinięty w obrębie ramy, jaką tworzą 4 zagadnienia ogólne uznane za fundamentalne w kontekście planowanych zmian w edukacji szkolnej. W toku rozważań każde z nich zostało poddane dalszej problematyzacji i uszczegółowieniu.

1. Reforma edukacyjna rozumiana nie jako pojedynczy zamknięty akt, lecz jako permanentny proces, którego celem jest aktualizacja koncepcji nauczania i wychowania oraz jej dydaktycznych implikacji poprzez modyfikację i wzbogacanie innowacyjne dotychczasowego dorobku i doświadczenia, a nie poprzez jego unieważnienie i anihilację. Cele, obszary, programy, organizacja nauczania i wychowania.

2. Nowe impulsy i wyzwania. Ich źródła oraz konteksty realizacji w przełożeniu na działania dydaktyczne. Konieczność otwarcia się zarówno na sytuacje, jakich autorzy projektów mogą się spodziewać na podstawie określonych, widocznych sygnałów, jak i na przypadki nie dające się przewidzieć.

3. Edukacja „ekologiczna”. Próba definicji przy przyjęciu rozszerzenia semantycznego w znaczeniu przymiotnika upowszechnionego w obiegu społecznym. Wymiarzy. Edukacja humanistyczna oparta na antropocentryzmie a edukacja ekologiczna. Czy konflikt, czy wspólny mianownik? Reinterpretacja pojęcia środowisko ucznia uwzględniająca jego aspekt przyrodniczy. Definicja pojęcia kompetencja życiowa. Jej składniki i wykładniki. Ekologiczna metodyka nauczania. Ekologiczny podręcznik szkolny.

4. Kłopoty i dylematy nauczyciela polonisty. Kształcenie językowe ukierunkowane „ekologicznie”. Dydaktyka językowa a ekolingwistyka. Ekologiczny aspekt tworzenia, transmisji i odbioru tekstów w ramach komunikacji językowej i literackiej. Co i jak mówić o relacji człowiek – natura, wpisując się w swoistość metodyki nauczania języka polskiego jako przedmiotu szkolnego. Możliwości kompensacji zadekretowanego zniesienia zadań pisanych względnie obniżenie ich rangi jako składnika procesu dydaktycznego wobec doskonalenia kompetencji tekstowej uczniów a także przygotowywa-

nia ich do samokształcenia poprzez modyfikacje w budowie lekcji. W obrębie tzw. kształcenia literackiego celowe wydaje się pogodzenie indywidualnego obcowania uczniów z lekturą, dążąc do rozwijania jego zainteresowań czytelniczych, z koncepcją historycznoliteracko-kulturową, za którą przemawia ograniczenie możliwości redukcji kanonu lektur bez uszczerbku dotykającego edukacji humanistycznej.

JADWIGA KOWALIKOWA (UNIwersytet Jagielloński), *Profesor Zenon Uryga – dydaktyk literatury polskiej i języka polskiego, wszechstronny, kompletny i otwarty*.

W dniu 1 sierpnia 2024 roku zmarł prof. dr hab. Zenon Uryga – wybitny dydaktyk literatury polskiej i języka polskiego. Z żalem żegna go Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie – jego macierzysta uczelnia, całe ogólnopolskie środowisko dydaktyków literatury i języka, a także wszystkie organizacje, stowarzyszenia, związki i inne gremia naukowe, do których należał. Jego brak odczuwać będzie również Komisja do Oceny Podręczników Szkolnych Polskiej Akademii Umiejętności, której był od roku 2001 aktywnym członkiem. Swoimi tekstami w znacznej mierze przyczynił się do wypracowania metodologii przygotowywania opinii oraz recenzji książek dla nauczycieli i uczniów. Ważne są pod tym względem dwa artykuły: pierwszy z roku 2002 pt. *Kryteria oceny podręczników do literatury i historii* („Prace Komisji do Oceny Podręczników Szkolnych”, t. I) i drugi z roku 2016 pt. *Antynomie licealnego podręcznika literatury* („Opinie Edukacyjne PAU. Prace Komisji PAU do Oceny Podręczników Szkolnych”, t. XIV). W tytule referatu starano się zawrzeć możliwie najkrótszą charakterystykę prof. Zenona Urygi i jego dorobku. Tekst ją rozwija uwzględniając zainteresowania, osiągnięcia i zasługi Zmarłego tak dla nauki, jak i dla edukacji.

KAROL SANOJCA (UNIwersytet Wrocławski), *Nauczanie historii w strukturalnych reformach oświatowych w Polsce (1918–2024)*.

W ciągu ostatniego stulecia przeprowadzono w Polsce pięć dużych strukturalnych reform szkolnictwa. Zmiany zapoczątkowane nowymi rozwiązaniami prawnymi w latach 1932, 1961, 1973, 1999, 2017 wyznaczyły wyraźne cezury rozwoju polskiej oświaty. W wystąpieniu uwaga zostanie skupiona na przygotowaniach, które

poprzedzały wprowadzane reformy. Szczególne miejsce zajmować będzie historia jako przedmiot szkolny – zarówno w siatce godzin, jak i treściach nauczania, które w znacznej mierze służyć miały realizacji celów wychowawczych i ideologicznych państwa.

MAREK BIAŁOKUR (UNIwersytet Opolski, Instytut Śląski, III LO w Opolu), *Potrzeba kanonu w nauczaniu historii*.

Od maja 2006 roku, kiedy po raz drugi przeprowadzona została zewnętrzna matura z historii, a przedmiot ten wybierało około 20% maturzystów, przy każdej możliwej okazji postuluję, apeluję, proszę o wprowadzenie obowiązkowego kanonu treści kształcenia historycznego obejmującego wybrane wydarzenia, postaci, miejsca tak w wymiarze faktograficznym, jak i ikonograficznym. A także kilka wybranych lektur historycznych, w liceum po jednej w każdym semestrze. Wynika to z przekonania, że nauczanie historii powinno być w znacznie większym stopniu oparte na kształceniu w oparciu o właściwie, rozsądnie dobrane przykłady. Ten postulat, po 18 latach, nie tylko „osiągnął pełnoletność”, nie stracił na aktualności, ale wręcz przeciwnie obecnie brzmi już jak dramatyczny apel, który kieruję do osób odpowiedzialnych za dobór treści kształcenia w kolejnych podstawach programowych. Z czego wynika wspomniany dramatyzm? Choćby z tego, że w 2024 roku historię jako przedmiot rozszerzony na maturze wybrało 5,9% maturzystów. A to oznacza, że na przestrzeni 20 lat matury zewnętrznej, czterokrotnie spadała liczba uczniów wybierających ten przedmiot. Żaden inny z przedmiotów maturalnych nie zaliczył takiej degradacji.

ZDZISŁAW BEDNAREK (V LO w Krakowie), *Egzamin maturalny z historii. Z problemów praktyki nauczycielskiej*.

Jeśli spotykamy się w przestrzeni publicznej z dyskusją odnoszącą się do nauczania przedmiotów humanistycznych, to zazwyczaj odnosi się ona do podstawy programowej, programów lub podręczników. Nie spotyka się merytorycznej analizy tego, co wieniczy nauczanie – egzaminów zewnętrznych. Czasami tylko w okolicach egzaminów lub rekrutacji na studia, czynionej na ich podstawie, docierają „sensacyjne” doniesienia medialne odnoszące się do wątpliwości związa-

nych z ich sprawdzeniem. Moje wystąpienie chciałbym poświęcić wątpliwościom, jakie zrodziły się we mnie w trakcie mojej praktyki nauczycielskiej, a związane są właśnie z arkuszami maturalnymi i ich sprawdzaniem. W pierwszej części zajmę się omówieniem zadań z arkuszy maturalnych i schematami odpowiedzi przygotowanymi przez Centralną Komisję Egzaminacyjną, by następnie pokazać na przykładach, jak te arkusze

wypełnione przez maturzystów są oceniane. Celem mojego wystąpienia ma być odpowiedź na pytanie: czy coroczne „sensacyjne” doniesienia medialne mają do tego mocne, merytoryczne podstawy?

RAFAŁ KOBYLEC (V LO W KRAKOWIE), *Dydaktyka historii na XXI Powszechnym Zjeździe Historyków w 2024 r.* (komunikat).

Prosimy uczestników sympozjum o przesłanie **do dnia 31 grudnia 2024 r.** tekstu wypowiedzi na adres rocznika *Opinie Edukacyjne Polskiej Akademii Umiejętności. Prace Komisji PAU do Oceny Podręczników Szkolnych*

podreczniki.szkolne@pau.krakow.pl

zredagowanego zgodnie z instrukcją dla autorów podaną na stronie czasopisma.